

саломку бачым, а ў сваім і бервяна не заўважаем; Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі.

Агульнай заканамернасцю для формаў 1-й асобы ў парэміях рознай тэматыкі з’явілася прадуктыўнасць зваротных дзеясловаў, што сведчыць аб праяве антрапацэнтрычна асабовых формаў у прыказках наогул і формаў 1-й асобы ў прыватнасці. Большасць зваротных дзеясловаў маюць станоўчую канатацыю, што гаворыць пра ўстойлівы ўнутраны свет чалавека, сцвярджаючы тым самым такія ўласцівасці характару, як гонар, цяпенне, сумленнасць, аптымізм, дабрыня, незалежнасць: *На памылках вучымся; Ад воўка выкручуся лоўка, ад ваўчыцы – ані каланіцы; Знаемся ў дому, знаемся і ў людзях.*

Такім чынам, разнастайнасць мадальных характарыстык дзеяслова 1-й асобы ў парэміях (мадальнасць пераканання, шкадавання, надзеі, веры ў свае сілы, упэўненасці і інш.) паказвае на цесную сувязь з эмацыянальнай сферай асобы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 262 с.

2. Ремчукова, Е. Н. Морфология некодифицированных систем (поэтическая и разговорная речь) / Е. Н. Ремчукова // Грамматические категории и единицы: Синтагматический аспект : материалы междунар. конф., посвящ. 90-летию со дня рождения д-ра филол. наук, проф. А. М. Иорданского / редкол.: А. Б. Копелиович (отв. ред.) [и др.]. – Владимир : ВГПУ, 1997. – С. 213–215.

Г. М. КАНЦАВАЯ¹, В. К. КРАСЬКО²

¹Брэст, БрДУ імя А. С. Пушкіна

²Брэст, сярэдня школа № 13 г. Брэста імя В. І. Хована

МАЎЛЕННЕ НАСТАЎНІКА ЯК ФАКТАР МАЎЛЕНЧАГА РАЗВІЦЦА МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ

Кожны чалавек, які працуе ў той ці іншай прафесійнай сферы, выкарыстоўвае мову не толькі як сродак зносін, але і як інструмент сваёй дзейнасці. Яго маўленне спецыялізаванае, насычанае пэўнымі тэрмінамі і прафесіяналізмамі. Сярод прафесій, дзе слова ўяўляе сабой дзейсны сродак прафесійнай самарэалізацыі, з’яўляецца прафесія настаўніка пачатковых класаў.

Словы К. Д. Ушынскага пра тое, што “толькі асоба здольная выхаваць асобу”, паказваюць на наяўнасць у сапраўднага педагога такіх якасцяў, дзякуючы якім, з аднаго боку, ажыццяўляецца ўласная прафесійная рэалізацыя, а з другога – уздзеянне на вучня, накіраванае на яго асобаснае

развіццё. Маўленне настаўніка існуе не само па сабе, яно адлюстраванне ўнутранага свету, асаблівасцяў інтэлектуальнага і духоўнага развіцця яго асобы. Пры жаданні і адпаведным старанні гаварыць прыгожа і правільна можна, але калі маральныя прынцыпы і каштоўнасныя ўстаноўкі асобы далёкія ад дасканаласці, то не варта выпрабоўваць лёс, імкнучыся стаць педагогам-прафесіяналам. У гэтым выпадку не дапамогуць ні веды, ні камунікатыўная кампетэнтнасць.

Сапраўдны педагог павінен быць асобай. Асобу педагога варта разглядаць як моўную асобу ў аспекце камунікатыўнай культуры. Уся сукупнасць кампанентаў, якія складаюць індывідуальную культуру асобы (культура маўлення, культура зносін, маральная і эмацыйная культура і г. д.), вызначае жыццё настаўніка-чалавека і настаўніка-прафесіянала.

Прафесійная культура маўлення разам з эмацыйнай культурай складаюць аснову культуры прафесійных зносін. Прафесійная культура маўлення, камунікатыўныя ўменні, камунікатыўная культура, культура зносін – гэта складнікі культуры настаўніка, той яе часткі, якую можна назваць прафесіянальна-камунікатыўнай кампетэнтнасцю. Культурнае маўленне з’яўляецца абавязковым элементам агульнай культуры чалавека. Праз маўленне настаўнік перадае пэўную інфармацыю, развівае і ўзбагачае інтэлект вучняў, пабуджае школьнікаў да дзейнасці на аснове атрыманых ведаў, кіруе ўвагай вучняў, стварае свет іх уяўленняў і паняццяў. Невыпадкова лічыцца, што маўленне чалавека – яго візітная картка, паколькі ад таго, наколькі граматычна яно выяўляецца, залежыць яго поспех не толькі ў штодзённых зносінах, але і ў прафесійнай дзейнасці.

Асабліва актуальнае гэта сцвярджэнне ў адносінах да маўлення педагога, які працуе з дзецьмі малодшага школьнага ўзросту. Адзін з вядучых напрамкаў дзейнасці настаўніка пачатковых класаў – фарміраванне вуснага і пісьмовага маўлення і навыкаў маўленчых зносін. Малодшыя школьнікі, як сцвярджаюць псіхологі, больш востра рэагуюць на эмацыйны тон маўлення і адпаведную яму экспрэсію, чым на сэнсавы змест маўлення. Гэта значыць, што малодшы школьнік лёгка пераймае і будзе капіраваць маўленчыя паводзіны свайго настаўніка. Дзеці малодшага школьнага ўзросту пераймаюць не толькі ўсе тонкасці правільнага вымаўлення, словаўжывання, пабудовы фраз, але таксама і тыя недасканаласці маўлення, якія сустракаюцца ў настаўніка. “Маўленне настаўніка, – адзначае В. Ф. Русецкі, – служыць узорам, які ўзнаўляе дзіця і па якім вучыцца будаваць сваё маўленне” [1]. Ад культуры маўлення педагога залежыць культура маўлення малодшых школьнікаў.

Маўленне настаўніка, які знаходзіцца пастаянна ў зносінах з вучнямі, з’яўляецца асноўнай крыніцай, з якой дзеці атрымліваюць узор роднай мовы, культурнага маўлення, таму яно павінна быць не толькі правільным,

з дасканалым і выразным вымаўленнем ўсіх гукаў роднай мовы, але і вытрыманым у пэўным тэмпе, гучнасці, павінна быць інтанацыйна выразным, правільна аформленым граматычна, звязным, даступным для разумення, з правільным і дакладным выкарыстаннем слоўных абазначэнняў.

Для настаўніка пачатковых класаў валоданне ўзорным маўленнем – гэта паказчык яго прафесійнай падрыхтоўкі. Ён абавязаны развіць у сабе дасканалае валоданне тымі маўленчымі навыкамі, якія потым перадаць вучням. Таму клопат аб удасканаленні камунікатыўна-маўленчых уменняў будучага настаўніка пачатковых класаў мае найважнейшае значэнне ў працэсе яго прафесійнай падрыхтоўкі.

Прафесійная культура педагога як удзельніка педагагічнага працэсу мае на ўвазе высокі ўзровень моўнай культуры, таму мэтазгоднасць метадычнага тлумачэння яе асаблівасцяў відавочная. Найважнейшым складнікам прафесійнай культуры маўлення з’яўляецца валоданне тэрміналогіяй той ці іншай галіны ведаў, мовай навукі, уменне будаваць маналагічнае навуковае маўленне, арганізаваць прафесійны дыялог і кіраваць ім. Прафесійная моўная культура рэалізуецца ў выглядзе здольнасці, гатоўнасці фарміраваць культуру зносін з вучнямі. Гэтыя палажэнні даказваюць, што фарміраванне моўнай культуры будучага спецыяліста з’яўляецца неабходнай умовай яго прафесійнай падрыхтоўкі.

Якім жа чынам на практыцы ажыццяўляецца падрыхтоўка будучага настаўніка, які валодае прафесійнай культурай? Магчымасць рознабаковага развіцця спецыяліста, у тым ліку і моўнага, закладзена ў самой сістэме яго прафесійнай падрыхтоўкі. Умоўна можна вылучыць тры этапы ў падрыхтоўцы будучага настаўніка пачатковых класаў да прафесійнай дзейнасці: агульнакультурную падрыхтоўку, прадметную падрыхтоўку і метадычную падрыхтоўку. Звернемся да вопыту І. І. Рыданавай, якая вылучае тры узроўні кампетэнтнасці: першы ўзровень – гэта ўзровень тэарэтычнай граматычнасці, які дазваляе пазбягаць фактычных памылак пры прайгранні адукацыйнага тэксту; другі ўзровень – узровень рамесніцтва, які характарызуецца стэрэатыпнасцю педагагічных дзеянняў: будучыя настаўнікі могуць прадэманстраваць яго пры праходжанні розных відаў педагагічнай практыкі, дзе вядзецца назіранне за маўленчым развіццём студэнтаў і аказваецца выкладчыкамі кансультацыйная дапамога; трэці ўзровень кампетэнтнасці – гэта ўзровень мастацтва, якому ўласціва ўсвядомленае прыняцце аптымальных творчых рашэнняў у прафесійнай дзейнасці [2].

Такім чынам, фарміраванне маўленчай культуры з’яўляецца неабходнай умовай моўнай прафесійнай падрыхтоўкі будучых настаўнікаў пачатковых класаў, развіццём іх педагагічнай культуры. Вось чаму для тых, хто вырашыў прысвяціць сябе педагагічнай прафесіі, так важная моўная культура. Калі настаўнік ведае, што сказаць, калі разумее, дзеля чаго гаворыцца

тое, што ён паведамляе, калі ён выкарыстоўвае ўсе магчымасці маўлення і вызначае тактыку маўленчых паводзін, то прафесійнае маўленчае майстэрства прыйдзе абавязкова.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Русецкий, В. Ф. Культура речи учителя: практикум : учеб. пособие / В. Ф. Русецкий. – Минск : Універсітэцкае, 1999. – 239 с.
2. Рыданова, И. И. Основы педагогики общения / И. И. Рыданова. – Минск : Беларус. навука, 1998. – 319 с.

Ю. А. КАПЦОВА

Брэст, БрДУ імя А. С. Пушкіна

МЕТАДАЛАГІЧНАЯ КАШТОЎНАСЦЬ ФЕНАМЕНАЛОГІІ ДЛЯ БЕЛАРУСКАГА МОВАЗНАЎСТВА

Фенаменалагічны аспект для мовазнаўства, як і для іншых гуманітарных навук, аказваецца надзвычай важным. Разважліваму разуменню свету супрацьпастаўляецца яго непасрэднае ўспрыманне і ўсведамленне. У фокус лінгвістычнага даследавання ўводзіцца феномен *сэнсу*. Аднак не існуе сэнсу самога па сабе. Ёсць сэнс “для каго”. Свядомасць усяму надае сэнс. Ёсць толькі свет усвядомлены, з якім і ўсталёўваецца сувязь чалавека праз яго свядомасць.

Метадалагічнае значэнне фенаменалогіі для мовазнаўства заключаецца перш за ўсё ў тым, што яна *арыентуе лінгвістыку ў сферу пазнання*. Фенаменалагічны сэнс дзеяслова *спазнаць* выяўляецца ў галіне *sapere*: *спазнаць самога сябе, спазнаць другога, спазнаць жыццё, спазнаць раскошу, спазнаць сапраўднае і часце* і г. д.

Лінгвістыка традыцыйна зыходзіць з палажэння, што мова з’яўляецца ведамі, выражанымі сістэмай паняццяў. “Мы з поўным правам можам лічыць мову асаблівымі ведамі... Калі мову лічыць ведамі, то яна разам з тым уяўляецца, з аднаго боку, дзеяннем, справай, з другога – рэччу, прадметам знешняга свету” [2, с. 94–95]. Аднак “зразумець” і “пазнаць” не адно і тое ж. Пазнанне не працэс даследавання, а *ход* ініцыяцый – іспытаў. У ім чалавек не задавальняе ўласныя жаданні, а спатольвае прагу (*прага пазнання*), не задзейнічаны, а заняты. Паняцце з’яўляецца толькі разумовай адсылкай да прадмета, а не непасрэднай прэзентацыяй рэаліі для нас.

Непасрэдны вопыт пазнання Б. Расел называў “знаёмствам”; у ім рэалія прад’яўлена рэцыпіенту відавочна. Ведаць нешта не значыць быць з ім знаёмым. Вопыт знаёмства прысутнічае а ргіогі (“перш за ўсё”, “перадусім”) і дапрэдыкатыўна (“невывязна”). Пазнанне бясконцае, а разу-